

„Ono no Komacsi [...] költészete megindít és hiányzik belőle az erő. Olyan szépséges hölgyre emlékeztet, aki valamely betegségtől szenved. Gyöngesége bizonyára nemének tulajdonítható.” Ekként jellemezte előszavában a költőt Ki no Curajuki – saját ko-

rán maga is túlmutató jelentőségű poéta –, aki császári rendeletre a 905-ben összeállított versantológia a Kokin vakasú¹ első számú szerkesztője, kompilátora volt². Bár fenti állítása ma több

szempontból vitatható, vélhető hogy saját idejében közel állt a művelt közízléshez. Azt sem szabad feledni, hogy a Heian³ udvarnál drámai gesztusnak szántak csaknem minden megnyilvánulást, amely által az egyén arról adott számot, hogy nemcsak tisztában van a sikk, az elegancia, az emelkedettség kozmoszának tartalmával és szabályaival, hanem e tudásról képes fortélyos leleménnyel számot adni: jelesül a honi – tehát nem kínai mintára készült – vers, a vaka⁴ hangján.

Vaka

A japán líra e hagyományos műfajának darabjai öt sorból állnak, a következő szótag (*mora*)⁵ képletben: 5-7-5-7-7. Kezdetei a 8. századra tehetőek, amikor az első nagy gyűjtemény a Manjósú⁶ elkészült. Ebben mintegy 3500 vakát jegyezték le. Majd 905 és 1433 között császári rendeletre 21 antológiát állítottak össze; jelentőségét tekintve ezek között a 905-ben kompilált Kokinsú⁷ illetve annak háromszáz éves „születésnapjára” datált Sinkokinsú⁸ a legfontosabbak.

A vaka eszközei

A műfaj szigorú formai, terjedelmi kötöttsége, valamint a japán nyelv sajátosságai számos olyan eszköz használatát tették szükségessé, illetve lehetővé, amelyekről érdemes szót ejteni. Ezek nagyrészt azt a célt szolgálják, hogy a 31 mora nyújtotta értelmezési tartományt a lehetőségek határáig lehessen kitégítani. A három legfontosabb fogalom a kakekotoba, makurakotoba és az engo.

Kakekotoba⁹ fogalomduplázó szójáték. Mivel a japán nyelvben szeri se száma az azonos hangalakú más jelentésű szavaknak, így tág tér jut többféle jelentés, utalás versbe szövésére egy – *kakekotoba* – szóval. Ebben a vakában (KKS 113) két *kakekotoba* is szerepel.

Villányi G. András 13

ONO NO KOMACSI: A 9. SZÁZADI JAPÁN SZÉPSÉGE

hana no iro va/ucuri ni keru na/itadzura ni/vaga mi jo ni **furu/nagame** szesi
ma ni

A virág színe

- 14 *tovaröppen mint a vág.*
Mily haszontalan
fogy szépségem a földön
míg lassú esőn nézem.

A *furu*¹⁰ szó két jelentése: esőzik ill. öregszik; *nagame*¹¹: hosszú eső vagy elgondolkodó szemlélődés. A virág – a Kokinsú korában – a cseresznyevirágot, szirmot jelöli. Két dolgot állít, míg „mennységileg” egyet mond ki. Azaz: a cseresznyeszirmok kifakulnak a hosszú esőzésben, és amíg ezt figyelmesen nézem magam is megöregszem/ill. színem veszem a világban. Az *iro* elsődlegesen szín, és az érzeki vágy egyezményes jelentéshordozója. Buddhista szövegekben formát is jelent.

Makurakotoba¹² párnaszónak fordítjuk és legkönnyebben az állandó jelző fogalmához hasonlítható, jóllehet jelentéstartománya összetettebb annál. Afféle megerősítő érzelmet kelt, olyan kifejezés, amely dekórummal, méltósággal szolgál. Pl. *aszacuju no* (reggeli harmat) vagy *ucuszemi no* (kabóca elhagyott lárvahéja) vagy *harugaszumi* (tavaszi pára) jelen példák mind a mulékonyságra utalnak.

Engo¹³ újfent a költemény értelmének sokrétűbbé tételében nyújt hatásos segítséget. Főleg oly módon, hogy a felületen megnyilvánuló jelentésen túl képzettársítással, asszociációval utal valamire, így mintegy színe és fonákja mást jelent egy kifejezésnek. Például a KKS 113 vakában a *furu* (esik értelemben) a *nagame* (hosszú esőzés) *engoja*.

* * *

Udvari körökben a vaka a napi társadalmi érintkezés legfontosabb médiuma volt. Olybá tűnik, hogy a fent taglalt formától eltérő írásos kommunikáció alig létezett. Az udvar embere költeményben közölte szerelme tényét, fájdalmát, versben lelkendezte a természet iránt érzett áhítatát, de így küldte vagy kapta a társasági élet örömteli vagy gyász híreit is. Ilyen bűvös, esztétizált korban élt Komacsi a korai Heian korszak egyik legjelentősebb költője, a Hat Halhatatlan Génius¹⁴ egyike – valamint a japán női szépség örökös ikonja, a szerelmi hév és fájdalom megtestesítője, kétségtelen, hogy ma a legismertebb hatjuk között. Érzékenysége, látásmódja, az alakját körüllegő legendák kitörölhetetlen nyomot hagytak a japán irodalom, sőt a társzművészetek, mint dráma¹⁵, zene, fametszetek korpuszán is. Legendás alakja man-

gát és animét ihlet, tehát bő ezer év után is élénken jelen van a köztudatban. Meglehető, lényegesen több verset tulajdonítanak neki, szerzősége legnagyobb biztonsággal annál a 18 vakánál igazolt, amelyeket a Kokinsú tartalmaz.¹⁶ Komacsi olvasatunk eltér Curajukiétól, igazolva hogy a zseniális szöveg messze túlmutat korán, úgy ível át azon, hogy időszakonként 15 mással és másként képes megszólítani a hallgatót. Megeshet, hogy éppen egy vers olyan eleme, üzenetmódja miatt szeretünk valakit, amely koronként akár nagyban eltérő hatást gyakorol. Valószínűleg azt a korízlés kívánta kiszolgáltatott, meddő várakozásában szánni való Komacsit érzékelt és minősítette Curajuki, akiben más idők olvasója a női kitartás, érzékenység, sőt érzékiség markáns éllavasát fedezi fel.

Karakteres, máséval összetéveszthetetlen női hang szól a mai olvasóhoz.

Ono no Komacsi költészetében a páratlan verbális és retorikai virtuozitás mellett legvonzóbb csaknem kendőzetlenül pöre nőisége. Versei áriák érett szopránra. Úgy mer nő lenni, ahogy Sappho, Jozsano Akiko¹⁷, Dickinson vagy Plath. Olyan Vénusz ő, aki gyakorta vágyakozik hiába; beteljesületlenül megvárakoztatott, becsapott, elhagyott, megtagadott szerelemistennő. Hiszen a vakák nem igazán boldogságról vagy „valóságról” szólnak. Inkább a beteljesületlenség poézisében gyönyörködnek fájón, az elhagyatott múlandóság kopottan aranyló teljességét zenélik. Elmosódik valóság és álom határa, a történet – sőt az élet – a túlfélen, az álom mezsgyéin zajlik. A vágyott találkozás a szerelemmel jobbára itt valósul meg, tehát az álom válik a valóságnál lakottabbá, forgalmasabbá, fontosabbá. Miképp vélhető „gyöngye nőnek”, aki így ír válaszában udvarlója episztolájára, amelyben a férfi a mandzsettáján gyöngyként sorakozó könnyeit említi.

*Ha könnycseppjeid
mindössze gyöngyfonatot
vonnak kezelődön
tudd meg hát: semmi dolog!
Szemem árja elsodor.
(KKS 557)*

Komacsi nőisége elemi erővel tör fel még könnyeiben is. Kitárulkozik, szent nőtény, termékenységkultusz papnője, sőt felvilágosultan kokettáló „szüfrazsett”. Akár mindezen hangokat kihallhatja mai olvasója.

*E révben nem lelsz
se hínárra se énrám.
Szerelmes halász
látod-e mily hasztalan*

16 *vonszolt zsákmányért lábad?*
(KKS 623)

Ám e felsorolás is távol áll a teljességtől, hiszen nem került még sorra a metafizikus Komacsi felvillantása. Válogatásunkban az egyetlen költemény, amely nem a Kokinsúból, hanem a három évszázaddal későbbi gyűjteményből a Sin Kokinsúból származik. Dédelgetett kedvenc, amelyről azt tartják, hogy búcsúvers¹⁸, tehát végső, lírába foglalt üzenete a világból eltávozonak. Azoknak a költeményeknek a szűkebb rendjébe tartozik, amelyek a világ leképezéséhez nyújtanak számtalan lehetséges elrendezésben lencsét, tükröt.

*Beléborzongtam
létezésem határán
a fakó kékség.
Vélhetően pára a
kertek lebbenő végén.*
(SKKS VIII/758)

A megjelenő kozmosz a Buddha tanította „esszencia”, tehát az abszolút üresség, „*semmi*”, amelyet emberpróbáló feladat „megidézni” *valami*-vel. Komacsi gyaníthatóan a hamvasztás halványkék füstjére gondol, amely a múltkonyságot ugyancsak gyakorta szimbolizáló pára illékonyságával oszlik el a végtelen, üres még teret is nélkülöző térben. Ám a költemény hordozza a teljességet bármely kiegészítő tájékoztatás nélkül is. A verssel szembeke-rülő világ elveszíti létezését a vaka gránitkemény hártáján belül tátongó űrben.

¹ Kokin vakasú 905 (古今和歌集)

² 紀貫之

³ Heian korszak 794-1185 (平安), a klasszikus udvari kultúra aranykora.

⁴ 和歌

⁵ *mora*: A japán szavak kiejtésének legkisebb hangegysége. Minden *mora* azonos időtartamú szótag. A japán nyelvben minden szótag nyílt, azaz magánhangzóra végződik. Ez alól egyetlen kivétel az ún. nazális *n*, amely önálló szótagot alkot. A szótag és a *mora* különbségét az alábbi példával mutatjuk be:

ma+N+ne+N+hi+cu 'töltőtoll'; magyar átírásban *mannenhicu*.

A japán nyelvben a fenti szó 6 *morából*, míg a magyar szótagolás szabályai szerint (man-nen-hi-cu) 4 szótagból áll.

⁶ 万葉集

⁷ 古今集

⁸ 新古今集

⁹ 掛詞PL: KKS 782 *koto no ha* = szó/falevél

¹⁰ ふる 1. 降る esik 2. 経る múlik, öregszik

¹¹ ながめ 1. 長雨 hosszú eső 2. 眺め szemlélődik

¹² 枕詞PL. KKS 554 *ubatama* az éj *makurakotobája*, ám a hálóing színét is jelzi.

¹³ 縁語PL. KKS 727 *urami* = Az *ama* (halász) *engoja* ill. *kakekotoba* is: (neheztelés/látni az öblöt).

¹⁴ 六歌仙A Kokinsúban Curajukiék kiemelik elődeik közül a hat legmegbecsültebb költőt.

Nota bene, Komacsi volt köztük az egyedüli nő. (A 11. szd.-ban a jeles költő és kritikus Fudzsiwara Kintó összeállította a Harminchat Halhatatlan Géniusz listáját- *Szandzsúrokkasen* 三十六歌仙 -, amelyben Komacsin kívül négy hölgy kapott helyet.

¹⁵ Öt nő-dráma hőse, utoljára Misima Jukio készített átiratot Szotoba Komacsi (Komacsi a sztúpán) címen.

¹⁶ A verseknél megadtam a Kokinsúban jelölt számozásukat. (PL. KKS 552)

¹⁷ 与謝野晶子 Lásd in: Zilált hajam, szomorú játékok. General Press 2003, szerk. és ford. Villányi G. A.

¹⁸ Japánban szokás volt búcsúverset (dzsiszei - 辞世) hagyni, amelyet egyesek közvetlen eltávozásuk, mások akár évekkel haláluk előtt megfogalmaztak. Jól ismert Basó búcsúverse 旅病んで夢は枯野をかけ廻る/*tabi ni jande jume wa kareno o kakemeguru*, Nagybeteg utas:/cserepes mezők fölött/álmok bolyongnak. (Ford.:VGA) Bár Basóról hírlík, azt felelte először búcsúverset kérő tanítványának, hogy minden haikuja *dzsiszei* volt.

Vagy Szaigjóé: 風になびく富士のけぶりの空に消えて行方もしらぬわが思ひかな *kadze ni nabiku/ Fudzsi no keburu no/ szora ni kiete/ jukue mo siranu/ vaga omoi kana* Szelbe simuló/Fudzsi gomolyfüstjeként/ég nyeli majd el/nyomtalan szertefoszló,/elizzó álmaim.

in: Tükröződések Scolar Kiadó, 2011 Szerk. és ford.:Villányi G.A.

